

УДК 658. 153

Дребіт Г.М.,

ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана»

м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ЯК ВАЖЛИВИХ ЧИННИКІВ ЇХ ПЛАНУВАННЯ, УПРАВЛІННЯ ТА КОНТРОЛЮ

У статті наведено поняття грошового потоку. Розглянуто основні методи аналізу грошових потоків: ретроспективний, перспективний, експрес та поглиблений аналіз, суцільний, вибірковий, вертикальний, горизонтальний та коефіцієнтний аналізи. Проаналізовано їх динаміку, структуру, фактори впливу та ефективність використання.

The article describes the concept of cash flow. The basic methods of cash flows analysis such as a retrospective, prospective, express and deep analysis, continuous, selective, vertical, horizontal and ratio analysis have been considered. Their dynamics, structure, influence and efficiency have been analyzed.

Постановка проблеми. Здійснення усіх видів діяльності підприємства базується на певному русі грошових засобів у формі їх поступання та витрат. Цей рух грошових засобів підприємства представляє безперервний процес і визначається поняттям грошовий потік.

У сучасних умовах ринкової економіки і конкуренції підприємств для підтримання стабільного фінансового становища необхідно приділяти велику увагу розробці ефективної системи аналізу і управління грошовими потоками.

Грошові потоки перебувають у постійному русі і забезпечують усі види діяльності підприємства: фінансову, операційну, інвестиційну. Від цього залежить і дієдатність підприємства. Важливим показником діяльності підприємства є чистий грошовий потік. Адже він відображає суму грошових коштів, які перебувають у розпорядженні підприємства в конкретний період часу і можуть бути використані для операційної діяльності. А тому необхідно постійно удосконалювати методику аналізу грошових потоків для об'єктивного обліку показників ефективної діяльності підприємства та підвищення управління грошовими потоками.

Однак, недостатня розробка методологічних і теоретичних аспектів аналізу грошових потоків робить актуальним необхідність їх широкого висвітлення та удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу грошових потоків підприємств висвітлені в працях зарубіжних та вітчизняних учених-економістів. Так, Дж. К. Ван Хорн [4] класифікує грошовий потік як стійку сукупність розподілених за часом надходження або вибуття грошових коштів, що генеруються суб'єктом господарювання в результаті здійснення операційної та фінансової діяльності. Проблеми, концепції та методи управління фінансовою діяльністю підприємства розглядаються в роботі Б. Колласа [8]. Дослідження Є. Брігхема [3] акцентоване на основах фінансового менеджменту.

Серед вітчизняних дослідників питання управління грошовими потоками знайшло відображення в роботі І.А. Бланка [1]. Фінансовому капіталу

підприємства та практиці управління ним присвячене дослідження Ю.Н. Воробйова [5]. О.О. Терещенко [11] розкриває питання пов'язані з організацією фінансової діяльності суб'єктів господарювання, фінансуваням, дивідендною політикою та фінансовими інвестиціями. Питанням фінансового менеджменту присвячена робота А.М. Поддєрьогіна [13].

Окремі аспекти аналізу грошових потоків висвітлено в статтях вітчизняних дослідників. Так, О. Гривківська, О. Прокопець [6] досліджують грошові потоки від інвестиційно – фінансової діяльності. Р.Тян та О. Лисенко [12] зосереджують свою увагу на структурному аналізі грошових потоків. С.Сологуб та О. Стужний [10] аналізують грошові потоки на підприємствах залізничного транспорту.

Проте розробка теоретичних та методичних аспектів аналізу грошових потоків ще недостатньо відображено в наукових доробках українських вчених-економістів.

А тому на сьогоднішній день дана проблема потребує поглиблених теоретичних і практичних доробок.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних і методичних аспектів аналізу грошових потоків, виділенні їх основ, що базуються на системному підході задля удосконалення ефективності їх планування, управління та контролю.

Виклад основного матеріалу. Обмеженість грошових ресурсів та нестійкий фінансовий стан на багатьох підприємствах, ризик втрати платоспроможності зумовлює необхідність проведення аналізу грошових потоків та підвищення рівня ефективності їх управління.

Аналіз грошових потоків підприємства – це процес дослідження системи показників, їх формування, виявлення тенденцій та закономірностей для з'ясування резервів подальшого підвищення ефективності управління ними [4, с.95].

Грошовий потік, який проходить через розрахункові рахунки підприємства, має дві складові. Це надходження коштів від продажу виготовленої на підприємстві продукції та їх витрата на оплату використаних ресурсів [10, с.111]. Важливим тут є управління грошовими потоками, яке базується на обчисленні чистого грошового потоку як різниці між усіма надходженнями та витратами коштів.

Звідси основою всіх надходжень є виручка від продажу продукції. Проте, найчастіше мова йде про сукупний дохід, тобто дохід від звичайної діяльності плюс операційні та позареалізаційні доходи.

Якість організації грошових потоків визначає ступінь фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку, ритмічність здійснення операційних процесів, пропорційність власних та інвестиційних джерел фінансування, та своєчасний оборот фінансових засобів. Фінансовий грошовий потік розглядається як коригуючий механізм формування фінансового забезпечення потреби підприємства у капіталі для фінансування як операційної, так й інвестиційної діяльності. Однак формування фінансового грошового потоку

часто є нестабільним. А тому формування позитивного грошового потоку від фінансової діяльності підприємства залежить в значній мірі від зовнішнього фінансування.

Головним джерелом грошових коштів є основна діяльність підприємств. Більшість підприємств прагнуть розширити та модернізувати свої виробничі потужності. Однак інвестиційна діяльність приводить до тимчасового відтоку грошових коштів. А тому фінансова діяльність підприємства повинна збільшувати грошові кошти для забезпечення як основної, так й інвестиційної діяльності.

Методика аналізу грошових потоків підприємства базується як на визначенні основних елементів процесу дослідження руху грошових коштів, так і його наслідків, зокрема зміна абсолютної величини і структури економічного потенціалу підприємства, його фінансової платоспроможності та стійкості.

Аналіз вхідних та вихідних грошових потоків за видами діяльності підприємства зумовлює дослідження у часі їхньої динаміки і структури за статтями їх формування та визначення чистого грошового потоку за видами діяльності підприємства.

Мета аналізу грошових потоків полягає в оцінці можливостей підприємства в підтримці позитивного сальдо готівки, забезпечення заходів для реалізації політики у зовнішньому фінансуванні, оцінки можливостей дотримання зобов'язань по боргах, сплати дивідендів.

Аналіз руху грошових потоків дає можливість:

1. Оцінити ступінь раціонального використання грошових коштів.
2. Виявити закономірності розвитку грошових потоків підприємства.
3. Запобігти можливості виникнення ситуації банкрутства.
4. Встановити причини розбіжностей величини отриманого прибутку і наявності грошових засобів.
5. Визначити чи достатньо отриманого прибутку для обслуговування діяльності підприємства та чи в змозі підприємство розрахуватися зі своїми обов'язками.
6. Вивчити прогнози збалансованості грошових потоків за обсягом і часом для забезпечення платоспроможності підприємства.
7. Розширити пошуки резервів підвищення ефективного використання грошових потоків.
8. Проаналізувати чи достатньо власних засобів підприємства для інвестиційної діяльності [11, с. 168].

Усе це обумовлює значення аналізу і доцільності його проведення для оперативного і стратегічного фінансового планування діяльності підприємства.

Аналіз грошових потоків проводиться на основі таких принципів:

1. Комплексності, яка включає усі необхідні показники для дослідження грошових потоків.
2. Послідовності. Вона полягає в поетапному проведенні аналізу, що дозволяє поглиблювати та узагальнювати його результати.

3. Системності, яка грошові потоки розглядає як складові динамічної системи, елементи якої тісно пов'язані між собою.
4. Коректності. Суть його полягає у використанні тих показників, які доцільні при проведенні аналізу грошових потоків і правильності їх розрахунків.
5. Принцип систематизованості полягає в необхідності планування і регулярного проведення аналітичної роботи.
6. Оперативності. Цей принцип вимагає швидкого і чіткого проведення аналізу та своєчасного забезпечення управління інформацією про грошові потоки.
7. Ефективності. Суть його полягає у виявленні диспропорцій між грошовими потоками, причинами їх виникнення та підвищенні ефективності управління ними.

При проведенні аналізу грошових потоків використовуються наступні методи:

1. Логічні методи обробки інформації. Суть їх полягає в порівнянні відносних і середніх величин, графічне і табличне подання даних, групування.
2. Методи детермінованого факторного аналізу. Вони включають абсолютну і відносну різницю, інтегральність та логарифмування.
3. Методи стохастичного факторного аналізу (кореляційний аналіз) [11, с. 169].

Аналіз грошових потоків за ознаками часу поділяється на ретроспективний і перспективний.

Ретроспективний аналіз дозволяє вивчити тенденції розвитку грошових потоків, оцінювати їх реальний стан та виявляти диспропорції. Його проводять після завершення господарських операцій. Ретроспективний аналіз грошових потоків поділяється на оперативний та підсумковий. Оперативний аналіз проводять через короткі проміжки часу: зміна, доба, декада. Підсумковий аналіз проводять за результатами роботи за місяць, квартал, рік.

Перспективний аналіз грошових потоків проводять для обґрунтування господарських планів та прогнозів. Він може бути короткостроковим, на період до одного року, і довгостроковим – більше року.

Велике значення має глибина аналізу грошових потоків. Вона визначається вимогою управлінського персоналу і поділяється на експрес аналіз та поглиблений аналіз.

Суть експрес аналізу грошових потоків полягає в тому, що він дозволяє визначити типові ознаки процесів, що відбуваються, не виконуючи глибоких досліджень, які потребують додаткових засобів і часу.

Натомість поглиблений аналіз являє собою комплексне глибоке дослідження із залученням широкого кола аналітичних показників.

Отже, в результаті удосконалення проведення аналізу грошових потоків підприємства спрощується процедура прийняття управлінських рішень щодо прискорення руху грошових коштів і підвищення на цій основі оборотності

активів і капіталу, а також забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Важливою складовою аналізу грошових потоків підприємства є оцінка збалансованості обсягів і динаміки вхідного та вихідного потоків коштів. Адже, як дефіцит так і надлишок грошових ресурсів негативно впливають на результати його діяльності.

Важливе значення при аналізі грошових потоків має їх синхронність. Суть її полягає в оцінці ступеня узгодженості грошових потоків в часі, що визначає стан фінансової рівноваги підприємства. При цьому оцінюється рівень дефіциту позитивного грошового потоку та наскільки вчасно і в якому обсязі надходять грошові кошти на рахунки підприємства. Висока частка затриманих грошових надходжень свідчить про вірогідність виникнення дефіциту грошових коштів, які необхідні для господарської діяльності.

За об'єктами аналізу грошових потоків він поділяється на суцільний і вибірковий. При суцільному аналізі вивчають усі грошові потоки. Під час проведення вибіркового аналізу вивчають тільки частину об'єктів. Це прискорює аналітичний процес.

Аналіз грошових потоків базується також на інформаційних джерелах: підсистеми обліку, аудиту та зовнішніх джерел інформації.

Підсистема обліку забезпечує при аналізі грошових потоків показниками аналітичного, фінансового та управлінського обліку, а також нормативно-плановими показниками.

Підсистема аудиту забезпечує аналітичний облік об'єктивними даними про грошові потоки. Інформація із зовнішніх джерел містить дані про макроекономічне становище в країні, дані галузевого розвитку, дані про постачальників, покупців, дані про стан матеріального ринку, ринку капіталу, фондового ринку, дані про конкурентів підприємства [11, с. 170].

Результатами аналізу грошових потоків цікавляться внутрішні і зовнішні користувачі. Це зокрема власники підприємства, апарат управління, інвестори, кредитори, контролюючі органи. Якість аналізу грошових потоків залежить від технології обробки даних. В сучасних умовах перевага надається автоматизованим системам.

На сьогоднішній день поширеними є вертикальний та горизонтальний аналізи грошових потоків. Перший полягає у вивченні динаміки обсягу формування чистого грошового потоку підприємства в розрізі окремих джерел, розраховують темп зростання і приросту, зміни їх обсягу.

Другий – вертикальний, або структурний аналіз грошових потоків полягає у вивченні структури додатного, від'ємного і чистого грошових потоків за видами господарської діяльності, за внутрішніми структурними підрозділами.

Однією із проблем при аналізі грошових потоків є проблема визначення притоку грошових потоків, який повинен бути достатнім для фінансового забезпечення підприємства. Аналіз достатньої кількості грошових потоків можна проводити прямим методом. Суть його полягає в тому, що необхідною умовою фінансової стабільності підприємства визнається таке співвідношення притоків і відтоків грошей в межах діяльності підприємства, яке забезпечує

збільшення грошових ресурсів, яких достатньо для здійснення реальних та фінансових інвестицій.

Розрахунок грошового потоку прямим методом дає можливість оцінювати здатність підприємства забезпечувати оплату і здійснювати контроль за притоком і відтоком грошових засобів. Прямий метод аналізу руху грошових коштів передбачає проведення горизонтального та вертикального аналізу інформації, яка відображена у звіті про рух грошових коштів підприємства.

Однак, даний метод аналізу має певний недолік. Він не розкриває взаємозв'язок між отриманим фінансовим результатом і рухом грошових коштів на рахунках підприємства. Щоб усунути причини, які викликали розходження між розміром отриманого прибутку і змінами в залишках грошових коштів, використовують опосередкований метод аналізу.

З допомогою цього методу фінансовий результат перетворюється за допомогою коректувань у величину зміни грошового потоку за період, що аналізується.

Проте використання цих методів аналізу не дозволяє в певному обсязі охарактеризувати рівень управління грошовими потоками і ефективність їх використання. На допомогу тут приходять коефіцієнтний аналіз. Він дозволяє більш глибоко оцінити рівень достатності грошових коштів підприємства, а також ефективність їх використання.

Важливим в цьому методі аналізу є вивчення динаміки різних коефіцієнтів, які дозволяють встановити позитивні і негативні сторони якості управління грошовими потоками.

Крім того, з їх допомогою розробляють необхідні заходи для внесення коректив по оптимізації управлінських рішень в процесі господарської діяльності.

У сучасній практиці при проведенні фінансового аналізу про рух грошових потоків використовують чотири групи коефіцієнтів:

1. Коефіцієнти грошового покриття.
2. Коефіцієнти грошового покриття капітальних затрат.
3. Коефіцієнти грошового покриття прибутку.
4. Коефіцієнти рентабельності грошових потоків [12, с. 341].

Важливою умовою аналізу грошових потоків підприємства є аналіз їх синхронності. Суть його полягає в тому, що він дає можливість оцінити міру узгодженості грошових потоків у часі, що визначає стан фінансової рівноваги підприємства. При цьому оцінюється рівень дефіцитності позитивного грошового потоку. Він характеризується часткою середньоденного обсягу затриманих грошових надходжень у середньоденному вхідному грошовому потоці. Це дає можливість визначити як завчасно і в якому обсязі надходять грошові кошти на рахунки підприємства. Висока частка отриманих грошових надходжень свідчить про можливість виникнення дефіциту грошей для господарської діяльності.

Завдяки аналізу синхронності грошових потоків приймаються рішення щодо посилення кореляції між цими двома видами грошових потоків.

Забезпечити підвищення суми чистого грошового потоку допоможуть наступні заходи, які завчасно можуть бути здійснені на підприємстві:

1. Зниження суми постійних та перемінних витрат.
2. Здійснення ефективної цінової політики, що забезпечить підвищення рівня прибутковості.
3. Використання методу прискореної амортизації основних засобів.
4. Продаж не використовуваних видів основних засобів.
5. Здійснення ефективного податкового менеджменту.
6. Здійснення збалансованої політики управління оборотними активами та короткостроковими пасивами [13, с.73].

Висновки. Аналіз грошових потоків є підготовкою інформації про обсяги, тимчасові параметри, джерела надходжень і витрат грошових коштів, які необхідні для обґрунтованого прийняття рішень по управлінню ними із врахуванням впливу об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх факторів.

Використання прямого, опосередкованого, горизонтального, вертикального, структурного, коефіцієнтного методів аналізу дозволить більш повно оцінити рівень достатності грошових коштів, міру ефективності їх використання, встановити позитивні і негативні тенденції, що відображають якість управління грошовими потоками, а також розробити необхідні засоби для внесення коректив по оптимізації управлінських рішень в процесі здійснення господарської діяльності.

Таким чином, запропоновані теоретичні та методичні основи аналізу грошових потоків внесуть цілісність у вдосконаленні теоретичної бази грошових коштів та будуть сприяти ефективному управлінню підприємством.

Література

1. Бланк И.А. Управление денежными потоками. - К. : Эльга: Ника – Центр, 2007. – 752с.
2. Бочаров В.В. Анализ денежных потоков. www.elitarium.ru
3. Брігхем Є. Основи фінансово менеджменту. / Пер. з англ.. – К. : Молодь, 1997. – 1000с.
4. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами. / Пер. с англ.. –М.: Финансы и статистика, 1996. – 799с.
5. Воробьев Ю.Н. Финансовый капитал предприятий. Теория, практика управления. – Симферополь: Таврия, 2002. – 363с.
6. Гривківська О.В., Прокопєць О.В. Дослідження грошових потоків від інвестиційно – фінансової діяльності підприємств. // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №5. –С. 69-73.
7. Дахова З., Гюнтер И. Коэффициентный анализ денежных потоков организации. // РИСК: ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. – 2012. – №2. – С. 340-342.
8. Коллас Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции, методы. / Пер. с франц. Я.В. Соколов. – М. : Финансы, Юнити, 1997. – 576с.

9. Лігоненко Л.О., Ковальчук Г.В. Управління грошовими коштами торговельного підприємства. – К. : Вид-во Європ.у-ту, 1998. – 155с.
10. Сологуб С., Стужний О. Грошові потоки та їх аналіз на підприємствах залізничного транспорту. // Збірник наукових праць ДЕГУТ. Серія «Економіка і управління», 2012. Вип. 21-22. Ч. 1. С. 167-173.
11. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. – К. : КНЕУ, 2003. – 554с.
12. Тян Р.Б., Лисенко О.В. Структурний аналіз грошових потоків із метою підвищення надійності їх прогнозування. // Фінанси України. 2012. - №5. – С. 110-120.
13. Фінансовий менеджмент. / Кер. кол. авт. і наук. ред. А.М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2005. – 335 с.